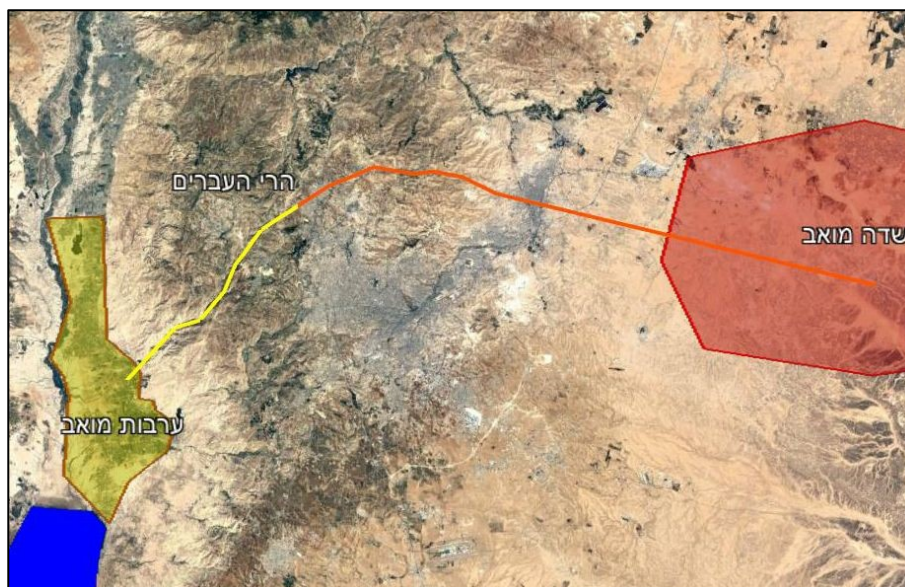

1.36 פרשת בלק ובלעם

לאחר הנצחונות על האמורים המסע עזב את שדה מואב:

וַיִּסְעוּ... וַיִּחַנּוּ בְּהַרֵי הָעֵבְרִים לִפְנֵי נְבוֹ. וַיִּסְעוּ מֵהַר הָעֵבְרִים וַיִּחַנּוּ בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ (במדבר לג).
ובעודם נעים: וַיֵּרָא בְּלָק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶמְרֵי. וַיִּגַּר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד! (שם כב).

איור 103: המסע משדה מואב אל גדות הירדן (ערבות מואב)

בלק, מלך פחדן וחסר חוט שדרה, מנסה לגייס את בלעם כנגד ישראל. הוא שולח שתי משלחות של נכבדים ושרים עד העיר פתור שעל נהר פרת, ומבטיח לבלעם רכוש וכבוד. מלכתחילה נראה היה לי שסיפור בלק/בלעם ידוע ונדוש, ולכן לא יתרום למחקר מסע יציאת מצרים, וחשבתי לוותר עליו.

להפתעתי, הבנת היבטיו הגיאוגרפיים הביאה לגילוי הוכחות חותכות לנכונות תוואי המעקף !!

יתירה מכך, **התגלו תובנות חדשות לגבי תקופת יעקב** וגם לגבי הגיאוגרפיה של עבר הירדן בכלל! הקורא את הסיפור בשטחיות, מבלי להבין את לוחות הזמנים והגיאוגרפיה, לא ימצא מענה לשאלות רבות, כגון:

- ❖ המסע עקף את מואב, ולא היה שום עימות בין העמים. אז למה המקרא מספר את הסיפור בכלל?
- ❖ בלק ידע שישראל לא גרם למואב שום נזק. אז למה הוא טרח כ"כ להביא את בלעם?
- ❖ ולאחר שנכשל נסיון הקללה השני, בלק ראה את ישראל חונה על שפת הירדן. הוא ידע שבכוונתם לעבור מערבה ולא צפוי מהם נזק גם בעתיד. מדוע, אם כן, הוא ניסה שוב?
- ❖ באותו שלב כבר היה לו ברור שישראל נטש את השטח שכבש מהאמורים. למה הוא לא השתלט על השטח שהתפנה?
- ❖ למה המקרא מקדיש דווקא לסיפור זה שלושה פרקים שלמים? מה הטעם באריכות המוגזמת, הגדושה בפרטי פרטים? הרי המקרא עוסק באירועים חשובים לאין ערוך, אך אלה זכו לתיאור תמציתי ביותר.

ראשית, נגדיר את תנאי ההתחלה של הסיפור: **וַיָּרָא בְּלֶק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶמְרֵי...** מכאן, שבלק הזמין את בלעם **רק אחרי תום המלחמות**, בשעה שישראל חונה בשדה מואב (הם חנו שם עוד לפני המלחמה בסיחון). בלק עצמו ישב מדרום לארנון: **וַיִּשְׁמַע בְּלֶק כִּי בָא בְּלַעַם, וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל גְּבוּל אַרְנוֹן, אֲשֶׁר בְּקִצְהָ הַגְּבוּל¹.**

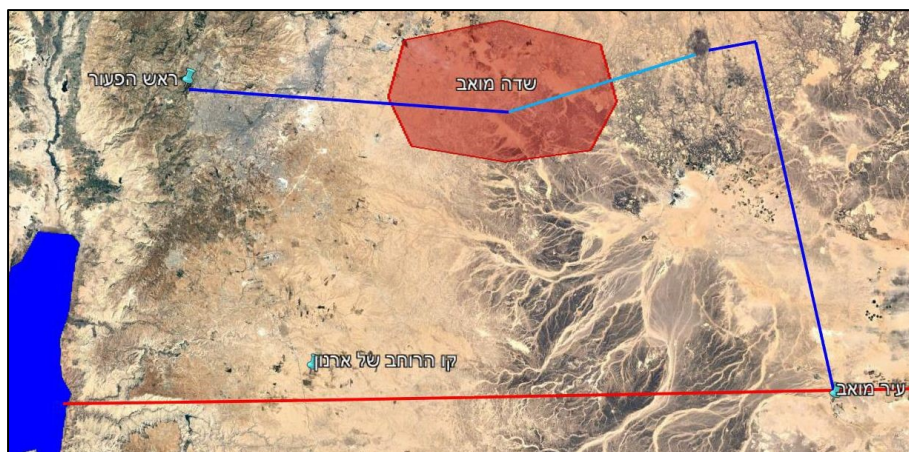
שים לב שאפילו כאשר בלעם הגיע, בלק לא מעז לעבור את הגבול. העובדה שהוא לא עובר את הגבול, מלמדת שישראל עדיין לא פינה את השטח, כלומר עדיין חנה בשדה מואב.

מסתבר שסדר האירועים היה כדלקמן: כשנודע לבלק שישראל נצחו גם את עוג, והכוחות הולכים ומתכנסים מכל רחבי הבשן אל שדה מואב, הוא חשש שמא גם גורלו יהיה כגורל האמורי, ומחליט להזעיק את בלעם. אלא שבלעם מתמהמה. את אנשי המשלחת הראשונה הוא מארח בביתו שבפתור, אך משיב את פניהם ריקם. גם את אנשי המשלחת השנייה הוא מלין בביתו בטרם יחליט. גם מסעי המשלחות (הלוך וחזור) אורכים זמן רב². משמע, חלף זמן רב עד שבלעם הגיע.

הלא שלח שלחתי אליך לקרא לך, למה לא הלכת אלי ? בלק כעס על בלעם על עיכוביו הרבים בגלל שבינתיים ישראל כבר החל לעזוב את שדה מואב ולנוע מערבה אל הרי העברים !

הוא מבין שישראל עומד לפנות את השטח, ושמאמציו לשדל את בלעם היו לשוא. אך מתוך חשש שמא ילעגו לו נכבדיו ושריו, שאותם הטריח כל כך ע"מ להביא את בלעם, הוא אינו מעז לבטל את תוכניתו. הוא ממשיך במשחק, בחריקת שיניים, כאילו תכניתו המקורית עדיין רלוונטית.

בלק לוקח את בלעם לשלושה מקומות גבוהים, שמשם יראה ויקלל את ישראל. להלן נראה שהוא בעצם עוקב אחרי ישראל, אבל ממרחק. המקומות שבחר אינם אלא המקומות שבהם ישראל חנה, אך הוא מקפיד להגיע אליהם רק לאחר שישראל עזבו אותם. בלעם מצידו מתמהמה ועושה ככל יכולתו בכדי לאפשר לישראל להמשיך בדרכם מערבה. בכל מקום הוא מורה לבלק לבנות שבעה מזבחים, ועל כל מזבח הם מקריבים שור ואיל. אח"כ הוא מורה לבלק להמתין ליד המזבחים בעוד הוא פורש לקבלת דבר ה'.

איור 104: דרכם של בלק ובלעם

¹ המקרא אינו נוקב בשם העיר. רבים טענו שהמדובר בעיר ער, אך הפסוק מציין שהעיר הזאת נמצאת על גבול הארנון, ולכן לא מדובר בער (ער אמנם בגבול מואב, אך לא על הארנון). מבחינת המשך הדברים זהות העיר הזו אינה משנה. "קצה גבול ארנון" מוכר לנו, וככל הנראה מדובר בעיר אזרק או עיר אחרת בקרבתה.

² העיר פתור נמצאת ליד נהר פרת. ראה את מיקומה של בקובץ הממצאים. ראה גם את **נספח "שדה צופים"**.

משנוכח שישראל מתרחק, בלק חש בטוח לצאת מעיר הגבול: וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות. כאמור לעיל, 'קרית חצות' איננה אלא ער, ושם הם לנים: ויהי בבקר, ויקח בלק את בלעם, ויעלהו במות בעל, וירא משם קצה העם.

המקום במות בעל אינו אלא הבמות שהצגתי לעיל. מראשן אכן ניתן לראות למרחוק¹, אך בלעם רואה רק את מאסף שיירת המסע ('קצה העם') כשהוא עוזב את שדה מואב בדרכו לחנייה הבאה – הרי העברים.

לאחר כשלון הנסיון הראשון, תסכולו של בלק הולך ומתעצם. אך בלק, הלכוד בפחדיו, ממשיך במשחק. ויאמר אליו בלק: לכה (במקור לך) נא אתי אל מקום אחר...² הוא לוקח את בלעם למקום אחר, אך בלעם שוב מעכב אותו (שבועה מזבחות, שבועה פרים ושבועה אילים), ושוב הם רואים רק את קצה העם חונה על הרי העברים, כי הרוב ירדו אל בקעת הירדן.

אך לאן לקח בלק את בלעם? אל **שדה צופים**, אל ראש הפסגה, שהוא בעצם שדה מואב!³ ההוכחה לכך מובאת בנספח **שדה צופים**. אביא כאן רק את עיקרי הדברים:

❖ הפסגה המדוברת, המופיעה במרכז האיור הבא, שימשה כנקודת תצפית למרחוק, שאיפשרה לבלק להראות לבלעם את ישראל חונה על הרי העברים (הרחק מצד שמאל של האיור, מחוץ לאיור עצמו).

איור 105: חתך גובה המציג את שדה הראיה מהפיסגה. הרי העברים ממערב לפסגה (מצד שמאל).

❖ על הפיסגה הזו הוקם הגלעד. ויקרא לו לבן יגר שהדוּתא ויעקב קרא לו גלעד... על כן קרא שמו גלעד והמצפה, אשר אמר יצף יהנה ביני ובינך... (בראשית לא). המיצפה נזכרת גם בימי יפתח⁴.

גילוי זה חשוב מאוד, כי הוא מוכיח את המעקף, באמצעות נתון שאינו קשור ליציאת מצרים!

❖ ניתוח הטופוגרפיה של המקום איפשר זיהוי מוחלט של המדבר שהמקרא מכנה בשם "שימון"⁵.

כשגם הנסיון השני נכשל: ויקח בלק את בלעם ראש הפעור, הנשקף על פני הישימן. ראש הפעור⁶ הוא אחת מפסגות הרי העברים, מה שמלמד שהמקום התפנה וכל בני ישראל כבר ירדו במורד. בלעם רואה את כל מחנה ישראל פרוש לפניו בעמק: וישא בלעם את עיניו, וירא את ישראל שכן לשבטיו. הוא שוב מברך את ישראל⁷, למגינת לבו של בלק, שעליו נאמר: ויספק את כפיו.

הפסוק המסכם את כל הדרמה הזאת מתמיה ביותר: ויקם בלעם וילך וישב למקומו, וגם בלק הלך לדרכו.

¹ בלעם מאשר בדבריו ש"במות-בעל" הוא מקום גבוה: מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו (במדבר כג: 9).

² לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם. אפס, קצחו תראה וכלו לא תראה. (אפס=אולם. ראה במדבר כב, 35).

³ כזכור, המסע הגיע אל. הגיא אשר בשדה מואב, ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן.

⁴ וישמו העם אותו עליהם לראש ולקצין. וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה.

⁵ שים לב שהן "פיסגה" והן "ראש הפעור" צופים אל הישימן. ראה את סימון הישימן בקובץ הממצאים.

⁶ מצפון-מערב לרבת-עמון ישנה פסגה גבוהה (1071 מ'), המסתיימת במצוק בדומה לשפת לועו של הר-געש. הלוע הפעור הזה שימש השראה לשם המקום. אך אין מדובר בלוע הר געש אלא בשבר גיאולוגי.

בתרגומים מופיע "בית הישימות". אך הפסוק צודק, כי ראש הפעור אכן צופה אל הישימן ואילו בית הישימות לא. בית הישימות הוא הכפר העכשווי Suwaymah, הסמוך למקום בו נשפך הירדן אל ים המלח. זה גם הקצה הדרומי של המחנה שהתפרש בערבות מואב, בטרם המסע עבר את הירדן (במדבר לג, 49). ראה מיקומו בקובץ הממצאים.

⁷ ברכת בלעם מספקת לנו נתונים גיאוגרפיים חשובים. היא נדונה בהרחבה בספרי "הגיאוגרפיה המקראית".

זהו ? ? ? ...

לאורך שלושה פרקים ובאריכות יתירה, המקרא רוקם בפנינו סיפור עלילה רב-משתתפים (מלך וקוסם, אתון מדברת, מלאך שלוף-חרב), והמתח הולך ומתעצם כבלון מתנפח ...

הייתכן שכל זה מסתיים במשפט סתמי, והבלון הגדול קמל בנפיחה חיוורת ?!

מלך פחדן גייס קוסם המתהדר בכוחות "מאגיים", אך התגלה כבובה תלויה על חוט הנשלט בידי ה'. נחישותו של ה' להשיב את עם ישראל לארצו מובלטת דווקא לנוכח איזולתו וכפיות הטובה של בלק¹.

1.37 מגיפת בעל פעור והמלחמה במדיין

בעוד ישראל חונה בשיטים, החלו הגברים לזנות אל בנות מואב². ... ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור. במקום 'בעל פעור'³ סגדו לאליל המדייני פעור (המואבים סגדו לאליל כמוש).

העם נענש במגיפה, ובכדי לעצור אותה, ה' מצווה את משה: קח את כל ראשי העם, והוקע אותם לה' נגד השמש, וישב חרון אף ה' מישראל. משה מצווה את מנהיגי העם: הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור.

והנה איש מבני ישראל בא, ויקרב אל אחיו את המדיינית, לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל. פנחס (נכדו של אהרון) קם ובידו חנית, והרג את האיש והאישה המדיינית. ותעצר המגפה מעל בני ישראל. ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. לאחר המגפה נערך מפקד של העם. ראה נספח האוכלוסין.

כאחת הפעולות האחרונות בחייו, משה מבצע את הוראת ה': נקם נקמת בני ישראל מאת המדיינים, אחר תאסף אל עמיק (במדבר לא). הוא מגייס 1,000 לוחמים מכל שבט וממנה את פנחס למפקדם.

הם יצאו למלחמה במדיינים והשמידו אותם, ותוך כדי כך הרגו גם את אחיו ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע - חמשת מלכי מדיין ואת בלעם בן בעור.

מלחמה זו מוכיחה שמדיין המדוברת אינה זו הנמצאת בחיג'ז, שכן משה לא היה שולח כוחות עד לשם, בעוד העם חונה על שפת הירדן, ממש על גבול הארץ.

מסקנה זו מתחזקת גם לנוכח דברי יוספוס פלביוס⁴, וגם מהעובדה שהאישה המדיינית היתה קזבי בת צור, דהיינו בתו של אחד מחמשת מלכי מדיין הנ"ל.

¹ דבריו הסרקסטיים של יפתח למלך בני עמון מדגישים זאת: ועתה, ה' אלהי ישראל הוריש את האמרי מפני עמו ישראל, ואתה תירשנו ?? הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך, אותו תירש. ואת כל אשר הוריש ה' אלהינו מפנינו, אותו תירש. ועתה, הטוב טוב אמה מבלק בן צפור מלך מואב ? הרוב רב עם ישראל, אם נלחם נלחם בם ?

² למרות שהכתוב מדבר בבנות מואב, הכוונה היא לבנות מדיין שישבו בארץ מואב שהיתה כבושה ע"י סיחון. לעניין זהותה של מדיין ראה הערה בפרק אזור קו התפר.

³ הוא נקרא גם 'בית פעור' ולימים גם בית-הרן או 'ליביאס'. הוא נמצא מול יריחו. שים לב שזה איננו המקום הנקרא 'ראש הפעור' שממנו השקיף בלעם.

⁴ יוספוס מתאר את המלחמה (קדמוניות ספר 4 פרק 7 פסקה 1), ומציין כי רקם, אחד ממלכי מדיין, הוא האיש שעל שמו נקראה העיר רקם, שלימים נודעה בשם פטרה. בכך הוא מחזק את המסקנה אליה הגענו לעיל, ולפיה קדש היא פטרה שכן חז"ל מציינים שקדש היא רקם.

